

Není noci tak tmavé

Vydalo Post Bellum jako katalog k výstavě
„Není noci tak tmavé“
ve Winternitzově vile v Praze 13. 9. – 29. 11. 2020
© Post Bellum, o. p. s., 2020
Autor © David Vaughan
Design výstavy a katalogu © Colmo, v. o. s.

*Není noci tak tmavé,
aby nepřišly po ní
červánky ranní
a nový den.*

Šimon Wels
U Bernatů

Není noci tak tmavé

Neobyčejný příběh rodiny Welsů,
na kterou se mělo zapomenout

Je nám ctí, že se můžeme podílet na výstavě připomínající rodinu Welsovu, jejíž příběh není zapomenut jen souhrou šťastných náhod. Nemohli ho odvyprávět pamětníci, jak jsme zvyklí. Poměrně složitě ho rekonstruovali potomci z druhé generace přeživších holocaustu, kteří žijí v Anglii a o životě svých předků v Československu neměli tušení. Dozvěděli se o něm až z krabice, která po desetiletí ukrývala rodinný archiv včetně pamětí rodiny U Bernatů a Sancta Familia.

Nyní se s tímto neobyčejným příběhem můžete seznámit i vy díky Davidu Vaughanovi, který se zapojil do pátrání a pomohl Welsovým zjistit podrobnosti o životě rodiny v Rakousku-Uhersku, nově vzniklém Československu a v době druhé světové války. V roce 2018 vyprávěl o životě rodiny Welsových v rozhlasovém seriálu Českého rozhlasu Prohrabuji v kamnech oheň, který ovšem nemohl ukázat veškeré vzácné shromážděné materiály týkající se Welsů – skicy, kresby, fotografie či dokumenty. Hledal proto partnera pro uspořádání výstavy a obrátil se na nás. S radostí jsme souhlasili, protože naším posláním je vyprávět příběhy, na které se mohlo nebo mělo zapomenout.

Tým Post Bellum

Dívat se do minulosti bývá jako cestovat do cizí země, kde se všechno dělá jinak, ale čím více jsem poznával příběh rodiny Welsovy, tím silnější jsem měl pocit blízkosti. V druhé polovině 30. let žil Rudolf Wels s manželkou Idou a syny Tomášem a Martinem v pražských Holešovicích jen pár set metrů od místa, kde dnes žiji i já se svou rodinou. Ke konci roku 1938 napsali Tomáš s Martinem knížku s názvem Sancta Familia, složenou ze scének z každodenního života rodiny. Dali ji rodičům a babičce k Vánocům. Když jsem o osmdesát let později dostal rukopis knížky do ruky, bylo to, jako bych četl o vlastní rodině. Zdálo se mi, že jejich svět – jejich humor, hodnoty, starosti, zájmy a zábavy, dokonce řada detailů jejich každodenního života – se moc neliší od světa, ve kterém dnes žiji. A jejich radost ze života je nakažlivá. O pět let později byla rodina zavražděna. Jen Tomáš, kterému se podařilo utéct do Anglie v roce 1939, válku přežil.

S příběhem rodiny Welsovy jsem se setkal poprvé v roce 2011, když nakladatelství Triáda vydalo paměti Šimona Welse U Bernatů. Šimon, Rudolfův otec, dědeček Tomáše a Martina, napsal paměti před více než sto lety, ale stejně jako při četbě Sancty Familie o pár let později jsem měl pocit, že jsem ve společnosti rodiny, která je mi nesmírně blízká a sympatická. A v tom je síla příběhu Welsů. Tyto dvě knihy, spolu se stovkami dopisů, fotografií a kreseb, které se zachovaly ve skříni v anglickém předměstském domku, nám nabízejí až neuvěřitelně živý obraz života několika generací.

Seznámil jsem se s Tomášovým synem Colinem Welsem, u něhož se rodinný archiv zachoval v Anglii. Dojala mě jeho snaha dát dohromady střípky rodinné minulosti. Nebyl na to sám. V průběhu let mu pomohli další lidé, kteří poznali význam pozůstalosti: Gerald a Alice Turnerovi, Zbyněk Hejda, Michael a Jan Rundovi, Lydie Procházková, Marta a Pavel Holekovi, Zdeněk Lukeš a jiní. Dvakrát jsem za Colinem a jeho manželkou Tilly cestoval do Oxfordu. Ponořili jsme se do práce a jejich obývací pokoj se postupně proměnil ve sklad přeplněný hromádkami papírů a fotografií. Celou dobu nás sledoval starý kocour jménem Rebel. Bylo mi jasné, že by se z takového bohatství materiálu dala udělat výstava. Colin hned souhlasil.

V knížce Sancta Familia chtěli Tomáš a Martin „chytit navždy okřídlená slova, slovní obraty a způsob života každého člena rodiny“. S výstavou jsme se snažili pokračovat v tomto duchu. Dostaneme se do západočeské vesnice v druhé polovině 19. století, do Vídně před první světovou válkou a do Československa mezi válkami. Staneme se svědky toho, jak členové rodiny bojují za svoji důstojnost, když poníženi sloužící byrokracie postupně otevírá bránu k holocaustu. Dokumenty nás vedou do Velké Británie po válce a do Československa v posledních letech komunistického režimu. A po roce 1989 vidíme bolestivou snahu o zhojení ran.

Zločin, který byl na Welsových spáchán, se odčinit nedá, ale doufám, že výstava Není noci tak tmavé znamená malé vítězství nad těmi, kteří chtěli, aby se na rodinu zapomnělo. V Anglii a ve Spojených státech dnes žije deset praprapravnoučat Šimona Welse a rodině Welsově se daří dobře.

David Vaughan

Úvod

V roce 1838 urazila mladá žena Josefína Löwy přes dvě stě kilometrů pěšky, aby požádala hraběte Šternberka o povolení ke sňatku se svým milovaným Bernardem Wedelesem. Tehdy směli Židé uzavírat sňatky jen podle pravidel, která přesně definoval takzvaný familiantský zákon. Díky její tvrdohlavosti spatřily světlo světa další generace výjimečné rodiny, jejíž příběh vypráví tato výstava.

Josefínina dobrodružná cesta je jednou z mnoha epizod, které vylíčil její syn Šimon Wels ve svých pamětech U Bernatů. Kniha, kterou dopsal v roce 1919, s humorem a citem evokuje atmosféru západočeského venkova 19. století. Šimon měl malý obchod na návsi v Oseku u Rokycan, kde rodina žila po generace. Narodil se tři roky po T. G. Masarykovi, kterého obdivoval, a své děti se snažil vychovat v masarykovském duchu.

Jeho starší syn Rudolf se dostal na vídeňskou Akademii, kde vystudoval architekturu. Ve Vídni se stal před první světovou válkou blízkým spolupracovníkem Adolfa Loose, jednoho z nejvlivnějších světových architektů své generace. Rudolf vytvořil v meziválečném Československu řadu staveb, které dosvědčují jeho cit pro prostor a výjimečné umělecké nadání, a zároveň odrážejí jeho idealismus. Podobně jako otec Šimon a babička Josefína, i on věřil, že se dá ze světa vytvořit lepší místo k životu. Není náhodou, že se soustředil na projekty, které měly sociální účel – dělnické kolonie, dětské ozdravovny, domovy důchodců, školy.

Jeho úspěšnou kariéru i šťastný rodinný život ukončila okupace a druhá světová válka. V březnu 1944 byli Rudolf, jeho žena Ida a mladší syn Martin zavražděni v Osvětimi. Na rodinu se mělo zapomenout, stejně jako na statisíce dalších židovských rodin. Nestalo se tak. Když byli zařazeni do transportu do Terezína, uložili vše, co jim bylo nejdražší, do krabice a schovali ji v Praze u přátel. Kromě rukopisu vzpomínek U Bernatů a mnoha dopisů, fotek a jiných dokumentů obsahovala i bohatě ilustrovanou knihu Sancta Familia, kterou v podobě vtipných skečů z rodinného života napsali synové Martin s Tomášem a dali rodičům k Vánocům roku 1938. Příběh „rodiny, jak má být“ v krabici zůstal uchován jako zázrakem. Dům, ve kterém čekala na konec války, totiž zasáhly v únoru 1945 bomby.

Krabici s rodinným archivem si tak mohl po válce vyzvednout starší syn Tomáš, kterému se podařilo těsně po začátku okupace utéct do Velké Británie, kde sloužil v Royal Air Force a oženil se s Angličankou Joy. V Praze po válce zjistil, že rodiče ani bratr nežijí. Vrátil se do Anglie a krabici uložil do skříně. O rodinné minulosti svým třem dětem nikdy nevyprávěl. Vzpomínky na Československo a vlastní výjimečnou rodinu zůstaly ukryty v krabici.

Tím ale příběh nekončí...

Černý slon

„Pochopili jsme, že v něm zůstala velká bolest.“

Tomáš Wels s vnukem Simonem

V roce 1984 musel Tomáš Wels do nemocnice na operaci srdce. Bylo mu šedesát čtyři let a žil v Oxfordu. Při jedné z návštěv syna Colina Tomáš najednou řekl: „Chci vám vyprávět o své minulosti.“ K tomu ale už nedošlo. O tři dny později ho zasáhla tak silná mozková mrtvice, že už nikdy nepromluvil.

Colin si vzpomněl na krabici, kterou měl jeho otec doma v mohutné tmavé skříni, jíž říkali Černý slon. Věděli, že krabice existuje, ale dosud neznali její obsah. Rozhodli se ji otevřít. Pomocí jednotlivých předmětů, které se v ní zachovaly, dokázali postupně rozluštit rodinný příběh. Našli Šimonovy paměti U Bernatů, knížku Sancta Familia, stovky dopisů, kreseb, fotografií a skic. Tato výstava je sestavena především z tohoto vzácného rodinného archivu, který se jako zázrakem zachoval uprostřed tragédie holocaustu.

Věci z krabice
u Colina v Oxfordu

„Jako když si prohrabuješ v kamnech oheň.“

Šimon Wels, U Bernatů

Když Colin Wels poprvé otevřel krabici, nahoře ležela rukou psaná kniha. Měla necelých 300 stran, název U Bernatů a na obálce byla kresba návsi. Jméno autora: Šimon Wels. Jak Colin později zjistil, byly to paměti jeho pradědečka, Šimona, který je dopsal v Rokycanech v roce 1919. Bylo mu 66 let. Tři roky poté, v roce 1922, zemřel. V úvodu Šimon píše:

Jak jsem tohle povídání začal: Na přání svých dětí, Rudolfa, Aninky a Otty, jsem si jednoho klidného večera sedl a počal jsem se prohrabovati ve svých vzpomínkách ze svého života a z života svých rodičů. Psal jsem takové úryvky na útržky papíru, na čisté listy ze starých sešitů svých dětí, a jedna událost vyvolala v paměti předchozí událost a následující a za několik týdnů byla těch hadříků plná hrst. Chci je srovnat a dát hezky na pěkně linkovaném papíře do pořádku. Lístuji v těch vzpomínkách, jako když si prohrabuješ pohrabáčem skoro vyhaslý v kamnech oheň, a vidím, jak je život i toho nejnepatrnějšího a nejskromnějšího člověka bohatý a pestrý.

Šimon měl přirozený literární talent. Jeho paměti jsou cenné a nesmírně čtivé svědectví o životě vesnické židovské komunity. Kniha je plná humoru a moudrosti. Šimon nás vtáhne do života západočeské vesnice 19. století. Žil ve vesnici Osek, zhruba pět kilometrů severně od Rokycan.

V malém pokojíku v domě č. 15 v Oseku v prvním patře jsem 20. dubna 1853 večer šťastně a zdravě shlédl světlo malého kahánku na olej. – Otec měl dosti námahy udržeti mé sourozence v tichosti ve vedlejší kuchyni (více místnosti jsme totiž neměli), všichni byli zvědaví na můj příchod.

Rodina Šimona Welse žila už po několik generací v Oseku. Jeho otec se živil tím, že „hauzíroval“, tedy prodával po vesnicích zboží, které nosil na zádech. Byl to člověk zbožný, ale jak ho popisuje Šimon v pamětech, velmi otevřený.

Můj otec Bernard se narodil v roce 1803. I jeho otec se narodil v Oseku a živil se vzděláváním pole...

Rodiče byli velmi pobožní a otec se vyznal výborně ve knihách zákona. Dlouhé hodiny dovedl s maminkou a se mnou o Písmě Svatém rozjímali. A protože rozjímal a uvažoval rád i s křesťany, vyznal se též i v Zákoně Novém. Často mu vykládali přátelé, co pan „falář“ v kostele kázal, a když mu bylo v tom kázání něco pochybné, nebo když myslel, že se pan farář spletl, tu si vzal Nový Zákon a přesvědčil se.

Dobová fotografie návsi v Oseku.
Šimonův dům s krámem je vpravo.

Synagoga

Dva domky od nás dále stal židovský kostel [synagoga]. Dostí velká prostranná budova, asi 80 sedadel pro mužské a na západní straně velká galerie pro ženské. Okolo zdí, po všech stranách byly lavice s číslovanými sedadly a před nimi stojánky na siorim a machsorim (modlitebné knížky). Na východní straně ve zdi skříň na čtyři tóry za záclonou (perouchis), a vprostřed vyvýšené místo se zídou kolem, kde se četlo z tóry (lajinovalo).

...

Všichni jsme se myli, nás menší děti myla maminka, my mužští jsme se oblékli svátečně a šli jsme do kostela. Po kostele nás tatínek všechny doma žehnal, kladá nám obě ruce na hlavy, a říkal hebrejské požehnání jevorechecho adonaj...

Bývalá synagoga v Oseku dnes / foto © Karel Cudlín

Na židovském hřbitově v Oseku najdeme několik hrobů Šimonových příbuzných a předků. Původně měli příjmení Wedeles.

Josefinin příběh

Příběh o tom, jak Šimonova matka Josefína musela překonat antisemitskou rakousko-uherskou byrokracii, aby si mohla vzít jeho otce Bernarda, zní v Šimonově knize skoro pohádkově, ale diskriminace byla skutečná. Familiantský zákon, který definoval, kdo si směl vzít koho, platil až do poloviny 19. století. „Listy vydávala vrchnost a vrchnostenští úředníci dělali výnosné obchody.“

S rozbitou obuví a bolavými nohama se tam dostala. Konečně ve městě, kde dlel všemohoucí pan hrabě. Karlovy Vary nebyly tak veliké, jak jsou dnes, a brzy se doptala, kde bydlí pan hrabě, jehož jméno bylo po celé zemi známo. Byl to tentýž hrabě Kašpar Sternberg, kterého si Johann Wolfgang Goethe tak ctil, a uvidíte, že to byl pravý šlechtic nejen rodem, ale i duší. Když byla k němu vpuštěna, hned ji poznal a ptal se, co si přeje. Tu ji opustila síla a on ji uvedl k lenošce. I prosila úpěnlivě o milost a spravedlnost. On ji zdvihl a ptal se jí, co se stalo. A tu mu vyprávěla, s jakou těžkostí již po tři léta čeká na familijní list, který jí hraběcí milost přislíbila, a že se teď dozvěděla, že jej obdržel švagr Levý. Že konala pěšky cestu z Radnic do Prahy a z Prahy do Karlových Var a že se již nikdy vdávatí nebude, když nedostane svého ženicha, kterého má již přes osm roků tolik ráda. A teď to prý bylo jako v hezké pohádce. Pan hrabě ji pohladil po vlasech a řekl, „já o tom nic nevím, ale jen se vrať a starost neměj“.

[illegible]

Tato událost je stroze zaznamenaná v takzvané „knize familiantů“.

„Mého Rudolfka to vše náramně bavilo!“

Šimon Wels, U Bernatů

Rudolf Wels jako dítě

Rudolfův mladší bratr Otto

Šimonovi bylo 28 let, když se mu a manželce Anežce v roce 1882 narodil syn Rudolf. Rok nato Anežka zemřela. V pamětech Šimon píše o svém hlubokém smutku. O pár let později se znova oženil a s druhou manželkou Žanynkou měli ještě dvě děti. Pojmenovali je Aninka a Otto.

Šimon nebyl typický vesničan. Sledoval, co se děje v Praze a ve světě, byl předplatitelem časopisu Čas, který byl blízký humanistickým a demokratickým ideálům T. G. Masaryka. Hodně ho trápila intolerance a dobový antisemitismus. „Je možno, že lidé nechtějí a nechtějí porozuměti? Že se bijí, že je jeden Žid, nebo Křesťan, nebo Musulman,“ píše v pamětech.

Podarilo se mu dostat Rudolfa do premonstrátského gymnázia v Plzni, což bylo tehdy pro dítě z židovské rodiny neobvyklé. Jak čteme v Šimonových pamětech, Rudolf tam ale nebyl šťastný, stále ho bolela hlava.

Nevychovali lidi volné na duchu a těle, ale lidi se skrivenou páteří nebo páteří žádnou. Žákům, těm trpícím chudákům, seděl ještě dlouho v srdci ten děs před tou malichernou školní prací. A co se stalo z většiny tohoto výkvětu inteligence? Patolizalové nahoru a tyrani dolů. Jako v hierarchii vojenské! Dobré mravy a respekt před vrchnostpánem! Zlobil jsem se hodně, až mne Rudolf těšil, že to beru vážněji než on sám...

K velkému překvapení a nepochopení řádových bratrů se Šimon rozhodl, že pošle syna na průmyslovku. Tam byl mnohem šťastnější.

Co byl na průmyslovce, zesílil, hlava ho nebolela.

Od raného dětství Rudolfa zajímalo vše kolem stavitelství.

Plzeňské premonstrátské gymnázium

Jedna z nejpůsobnějších epizod v Šimonových pamětech je o tom, jak ve svých sedmi letech Rudolf s údivem sledoval přestavbu železničního mostu přes Klabavu v nedalekých Smědčicích.

Stálo to za podívanou. Ohromná váha železné konstrukce i s kolejí se počala za úplného ticha šinouti z jednoho břehu na druhý. Každému z diváků se zatajil dech nad touto důvtipnou prací inženýrů. Stáli jsme tak asi ve třetí řadě, a tu se mi najednou vytrhl hoch, prodral se až k první řadě, aby lépe viděl, tam se ale na úpatí rokle již nemohl zadržeti, ztratil rovnováhu a řítil se dolů...

Tu slyším jako ve snu křik a jásot lidí:

„Keř ho zastavil!“

Podívám se dolů. Dole leželo tílko a nehýbalo se.

Běžel jsem s několika lidmi oklikou dolů k řece.

Rudolfek právě vstával.

To nejmenší se mu nestalo. Ohmatával jsem ho, ani kůži si neodřel...

Nahoře mu řekla jedna ženská: „I ty nezbedo setsakramentská, já už viděla, jak bude tvůj tatík sbírat tvý kostičky do šnuptychle!“ ...

On se na mne obrátil tak trochu nejistým pohledem a šeptal: „Tatí, vid, doma neřeknem nic matince!“

Po maturitě na průmyslové škole Rudolf absolvoval vojenskou službu a v roce 1902 našel místo u úspěšného stavitele Aloise Richtera v Praze. Přitom ještě udělal stavitelské zkoušky. Jeho otec měl obrovskou radost z jeho volby profese. V pamětech píše:

Architektura a stavitelství je blahodárná práce, a jsem šťasten, že si můj syn takové zaměstnání vyvolil, k radosti své a k potěšení, ano i štěstí a pokroku lidstva. Je málo ve světě oborů, které umí oboje, živit člověka a šířit na vše strany štěstí z života, jako stavění krásné a zdravé příbytky i pro chudé.

Most v Smědčicích dnes foto © Karel Cudlín

Most v Smědčicích – dobová fotografie

„Zedník, který se naučil latíně“

Adolf Loos

Po několika letech v Praze se v roce 1907 Rudolf dostal na vídeňskou Akademii výtvarných umění, kde studoval u Friedricha Ohmanna, architekta Kramářovy vily v Praze. Na rozdíl od slavnějšího Otto Wagnera byl Ohmann vstřícný vůči židovským studentům. Studium se Rudolfovi někdy zdálo nekonečné, nikdy neměl dost peněz a často se mu stýskalo po domově. V den svých 30. narozenin, 28. dubna 1912, napsal rodičům. Neměl zrovna nejlepší náladu.

Co budu dělat po akademii? Zase dřít na cizím,
jen abych si vydělal na kalhoty a pro ten žaludek...
Nejradši bych byl snad kupcem s tatínkem v krámě....
Ta akademie mne taky hodně zklamala....
To jediné, že může přijít všechno snad ještě líp a že
jsem jakž takž zdravý a trochu při humoru...
Milý tatínku, odpusť, je mi líto, atd. a snad Ti to brzo
odplatím: peníze mi došly, posli mi, abych tohoto
1. měl 225 korun, a 1. června taky, ano?

Rudolfovy studijní výsledky však byly výborné. Za studentské projekty získal několik cen, včetně prestižní Rompreis – Římské ceny. Dostal se do Itálie i do Velké Británie, kde se inspiroval anglickými zahradními městy. Po návratu vydal krátkou brožuru, která vychvaluje princip zahradního města.

Přednosti anglických osad jsou zřejmé v celku i detailu, nejen v úpravě bytu a vnějším rozdělení, nýbrž v hlavní zásadě: té uzavřenosti každého bydlíště pro svoji rodinu, byt ležel byt i v řadovém domě.

Rudolf Wels

Ve Vídni se seznámil se s řadou zajímavých kulturních osobností, a nejen ze světa architektury. V jeho dopisech domů například narazíme na jméno slavného vídeňského spisovatele a žurnalisty Karla Krause a Rudolfovým blízkým přítelem byl básník Alfred Grünwald. Během studia si Rudolf nechal změnit příjmení z původního Wedeles na Wels. Rodiče ho v tom následovali.

V roce 1912 začal chodit na semináře Adolfa Loose na takzvanou Bauschule, neformální školu architektury, kterou Loos založil jako alternativu ke konzervativnější Akademii. Dva roky (1912–1914) pracoval jako hlavní architekt v Loosově stavební kanceláři.

Šimon Wels navštívil syna ve Vídni dvakrát. Jak Rudolf později vzpomněl, „viděl i Adolfa Loose a promlouval s ním k údivu Loosově, který nemohl chápat, co vše ten prostinký člověk ví a zná.“

Na začátku první světové války Rudolf narukoval k 6. pěšímu pluku v Chebu. V roce 1915 se vrátil zraněn z fronty a od vojenské služby byl osvobozen. 23. dubna 1915 napsal básníku J. S. Macharovi.

Ida pracovala jako ošetřovatelka

Vpředu sedí Ida s rodiči, vzadu (zleva) sourozenci Otto, Aninka a Rudolf

Potřetí jsem se teď vrátil z fronty – a teď asi definitivně. „Streifschuss linke Brustseite, Neuralgie, chronische Mittelohrentzündung“ [průstřel kulkou na levé straně hrudi, neuralgie, chronický zánět středního ucha]. Ta poslední věc pěkně bolela a bolí ještě časem, ale bude moje superarbitrace. – Pane Machare, ten Rückzug od Krásníka a druhý od Ivangorodu a teď zas Schutzengrabung u Takliczyna – pane bože, mám toho dost a dost. Na začátku – tak na podzim – byl ten nový život nanejvýš zajímavý, to fičení kulí a vůbec to všechno, to: zasazování života za: bůhvíco – ale teď věčné bahno a bolesti v hlavě, jsem rád teď pod střechou a je mi jako po deliriu.

V Chebu se Rudolf seznámil s budoucí manželkou Idou Krafftovou ze zámožné chebské židovské rodiny. Na začátku války pracovala jako ošetřovatelka.

Novomanželé Rudolf a Ida strávili poslední dva roky války ve Vídni. V roce 1917 Rudolf navrhl utopické zahradní město pro děti v Lainzer Garten na okraji města. V plánech, které nebyly realizovány, je katolický kostel, evangelický kostel i synagoga.

Rudolfův idealismus se odráží i v básni, kterou mu věnoval Alfred Grünewald. S humorem v ní líčí postavu vizionáře a snílka, u které najdeme některé Rudolfovy rysy. Končí slovy:

*A dva a dva pak něžně
si prsty propletou,
za snílkem do země,
co nikdy nenajdou.*

Rudolf vypracoval perspektivu Loosova nerealizovaného stupňovitého obchodního domu Stein v Alexandrii. Originál obrazu visel v Loosově obývacím pokoji / © Wien Museum

První známá Rudolfova realizace je interiér bytu Pekarek ve Vídni, 1917

26. listopadu 1913
Re: pobočka Mariahilf,
Anglo-Österreichische Bank VII.
Mariahilfstrasse 70

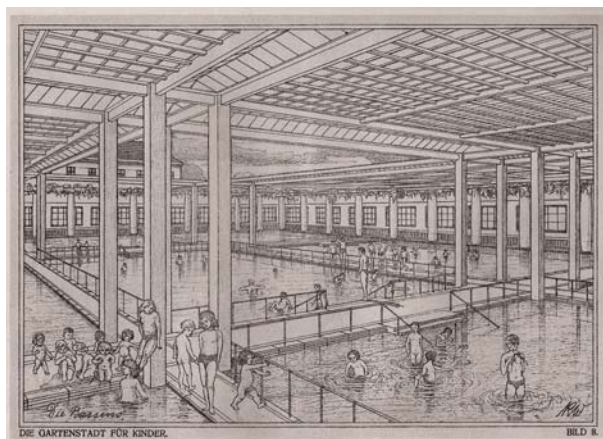
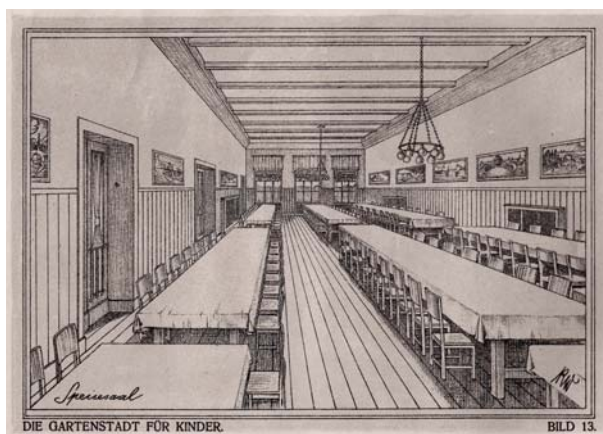
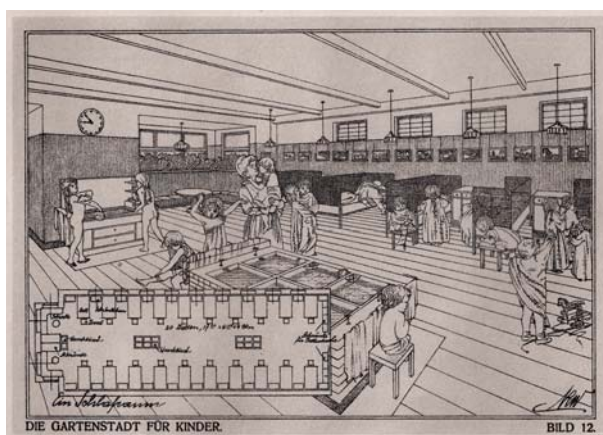
Již rok pracuje pan Rudolf Wels jako hlavní architekt mé stavební kanceláře a od svého nástupu spolupracoval na všech našich projektech. Byl bych rád, kdyby na základě jeho zdatnosti a vědomosti, spolu s mými vlastními zkušenostmi s navrhováním interiérů, mu byla umožněna realizace tak důležité zakázky, jako je návrh interiéru vaší pobočky.

S veškerou úctou
Adolf Loos

Nerealizovaný projekt Zahradního města pro děti,
Lainzer Garten, Vídeň, 1917

Rudolf s Idou ve Vídni, 1917

„Správný muž na správném místě“

Rudolf Wels: Neue Architektur 1931

Po první světové válce se Rudolf s Idou vrátili do Chebu, do nově vzniklého Československa. V roce 1920 se jim narodil syn Tomáš a ve stejném roce se přestěhovali do Karlových Varů. Tam se o pět let později narodil Martin. Dědeček Šimon zemřel v listopadu 1922.

Rudolfovy první projekty byly skromné, např. domy pro dělníky ze sklárny v Chodově u Karlových Varů a hornická kolonie v Sokolově (tehdy Falknov, německy Falkenau). Vliv anglického zahradního města se v nich nezapře.

Rudolf realizoval několik projektů v Sokolově a v roce 1923 dostal velkou zakázku místního víceúčelového Hornického domu. Navrhl exteriér i interiéry, dokonce i reliéf „Jeden den ze života horníka“ v průčelí fasády. V dispozici interiéru – například v rozdílné výškové úrovni sálů – se inspiroval Loosovým prostorovým principem Raumplanu. Dům byl uveden do provozu na podzim 1925. „Pro některé měšťany ten dům byl až moc doleva,“ připomíná ředitel Muzea Sokolov Michael Rund. „Shodou okolností tady v jednom prostoru stály dvě busty. Byla to dvojice, kterou by nikdo nečekal. Byl to Marx a Masaryk.“

Některé z nejzajímavějších Rudolfových staveb vznikly v Karlových Varech, kde mimo jiné spolupracoval se sklárnou Moser. Navrhl přestavbu sklárny, včetně vzorkovny a kantýny, a s firmou spolupracoval i jako designér skla. Je autorem několika lázeňských domů a židovského domova důchodců. Mezi jeho nejmodernější stavby v karlovarském regionu patřila Okresní zdravotní pojišťovna z roku 1930. Tím, že stála mimo historické centrum, byla osvobozena od „věčně neflexibilních zákonů a paragrafů stavební policie“. Rodině se žilo dobře, o čemž svědčí dobové rodinné fotografie. Jeden čas bydleli v Sadové ulici v domě British Hotel, kde měl Rudolf i kancelář.

Rodina v Karlových Varech

Hornická kolonie, Sokolov, 1922

Hornický dům, Sokolov, 1923–1925

Stavba bytového domu Gea, Karlovy Vary, 1928, Rudolf třetí zprava

Okresní zdravotní pojišťovna, Karlovy Vary, 1930

Lázně VI, Karlovy Vary, 1926 (zbořeny 2006)

Židovský domov důchodců v dnešní Bezručově ulici, Karlovy Vary, 1930

V roce 1922 Rudolf Wels navrhl pro firmu Moser sérii z černého hyalitového skla s motivy draků, jeřábů a volavek. O čtyři roky později vytvořil další soubor „Animor“ s motivem zvířat.

Dovolená v Binzu na Rujáně, kolem roku 1930. Asi o deset let později Rudolf poslal tuto fotku Tomášovi z protektorátu do Anglie, „abys nás měl všechny čtyři pohromadě. Kdy a kde to zase bude?“.

Rudolf s Tomášem, Karlovy Vary

Martin a Tomáš

Tomáš

Martin kreslí

Ve stavbách Laguse a Welse

V roce 1933 se rodina Rudolfa Welse stěhovala do Prahy. Určitou roli hrál i vzrůstající antisemitismus v českém pohraničí po příchodu Adolfa Hitlera k moci v Německu. V Praze založil Rudolf kancelář s Guidem Lagusem (někdy se psal i Quido). Nacházela se v pasáži Stýblo (Alfa) na Václavském náměstí, jejíž přestavbu sami navrhli. V roce 1934 měl na tomto místě premiéru film Martina Friče Hej rup! V úvodních titulcích je uvedeno, že se film odehrává „ve stavbách Laguse a Welse“. Jako architekti spolupracovali i na dalších filmech, které vznikly na Barrandově, například Žena, která ví, co chce, Pán na roztrhání nebo Tři kroky od těla.

Po Hitlerově nástupu k moci začal Lagus pomáhat německým umělcům, kteří uprchli do Československa. Vydával významný emigrantský literární časopis Neue Deutsche Blätter. Lagus a Wels spolu postavili několik domů v Praze. Šlo o luxusnější bytové domy, které dodnes vynikají svým důrazem na detail, kvalitou použitého materiálu a důmyslností designu. Jeden z nich – dům na rohu Veverkovy a Heřmanovy ulice – stojí jen sto metrů od tzv. Radiotrhu, kde se za války nacházelo shromaždiště židovského obyvatelstva a kde v lednu 1942 Welsovi čekali několik dní na transport do Terezína.

V roce 1935 se rodina přestěhovala do prostorného bytu s velkou terasou v Dobrovského ulici na Letné, v domě, který Rudolf sám navrhl. Zatímco starší syn Tomáš projevoval technické nadání, Martin měl talent výtvarný. Začal chodit do francouzského lycea a již ve svých 13 letech se zúčastnil kurzů soukromé umělecké školy Officina Pragensis. Školu založil v roce 1934 Hugo Steiner-Prag, známý svými ilustracemi v knize Golem Gustava Meyrinka. Od roku 1938 vedl školu malíř a grafik Jaroslav Šváb, který u svých žáků kladl velký důraz na typografické řešení knih, aby „řádně, vkusně a výtvarně dobře prováděli užitou grafiku v praktickém životě“.

Z natáčení filmu Hej rup! v kulisách od Rudolfa Welse a Guido Laguse / foto © W. Strömminger

Záběr z filmu Žena, která ví, co chce

Pasáž Stýblo (Alfa) v Praze dnes / foto © Karel Cudlín

Pasáž Stýblo (Alfa) na Václavském náměstí v Praze, Lagus a Wels, 1934. Zde se konala premiéra filmu Hej rup!

Dům ve Veverkově ulici, Praha, Lagus a Wels, 1938 / foto © Karel Cudlín

Dům ve Školské ulici, Praha, Lagus a Wels, 1937 / foto © Karel Cudlín

Dům v Baranově ulici, Praha, Lagus a Wels, 1938–1939 / foto © Karel Cudlín

Interiér bytu v Dobrovského ulici, kde rodina bydlela, Praha, 1935

Dům v Dobrovského ulici, který Rudolf navrhl a s rodinou bydlel

Na terase domu v Dobrovského ulici

Interiér bytu v Dobrovského ulici, kde rodina bydlela, 1935

Šťastná rodina – Tomáš, Martin, Ida

Ida a Rudolf, Národní třída, Praha, druhá polovina 30. let

Rudolf a Martin, Praha-Letná, únor 1938

Ida, Tomáš a Martin, Praha, cca 1934

Tomáš a Martin na cestě do školy, Praha-Hanspaulka, duben 1933

„Není v této knize jediná věta, která by byla vymyšlena.“

Martin a Tomáš Welsovi, Sancta Familia, 1938

Karlovy Vary s hákovými kříži

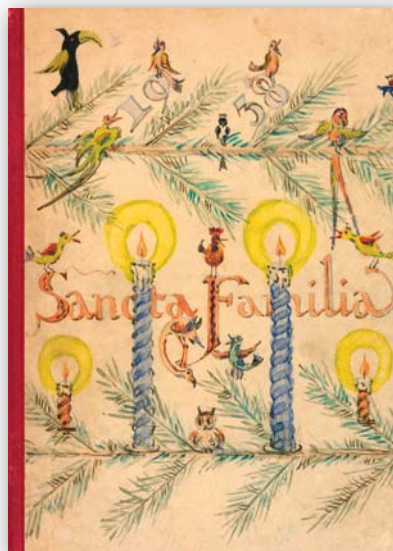
V noci z 29. do 30. září 1938 byla podepsána Mnichovská dohoda. Velká Británie a Francie umožnily Hitlerovi anektovat velkou část českého pohraničí včetně tří měst úzce spjatých s rodinou Welsovou – Chebu, Sokolova (tehdy Falknova) a Karlových Varů.

Welsovým se podařilo dostat Idinu matku Therese Krafftovou do Prahy. Přistěhovala se k nim do Dobrovského ulice. V říjnu 1938 požádali všichni o vízum do Spojených států, kde žilo několik členů širší rodiny.

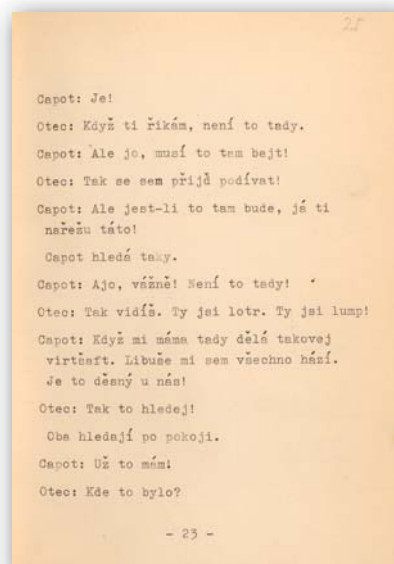
K Vánocům roku 1938 Tomáš s Martinem dali rodičům a babičce knížku s názvem Sancta Familia. Knížku napsali a ilustrovali sami. Je sestavena ze scének z každodenního života rodiny a Martin ji bohatě ilustroval. Dialogy jsou nesmírně živé. Střídá se čeština s němčinou tak, jak se v rodině mluvilo. Knížka půvabně vykresluje život šťastné, milující „rodiny, jak má být“, jak bratři svou rodinu popsali, se smyslem pro humor a ironii. Na úvodní straně píšou:

Není v této knize jediná věta, která by byla vymyšlena. To jsme taky chtěli, chytit navždy okřídlená slova, slovní obraty a způsob života každého člena rodiny. Doufáme, že se nám to alespoň částečně podařilo. Ukotvit všechna typická vyjádření naší rodiny nebylo možné, protože nová stále vznikají a stará zanikají.

Sancta Familia pokračuje v tradici dědečka Šimona, který si přál, „aby vždy jeden člen každé následující generace pokračoval s psaním, s napsáním toho, co zažil, co vytrpěl a kdy se radoval“. Jména jsou změněna: Martin je Capot nebo Zapott, Tomáš je Fridolín, Rudolf je Karolus a Ida Margerita, ale jsou ihned k poznání. Děj se odehrává v blízké budoucnosti, na jaře 1939. Rodina se chystá do Ameriky a Tomáš už je na cestě. V té době nikdo netušil, že 15. března 1939 dojde k okupaci.

Obálka knihy Sancta Familia

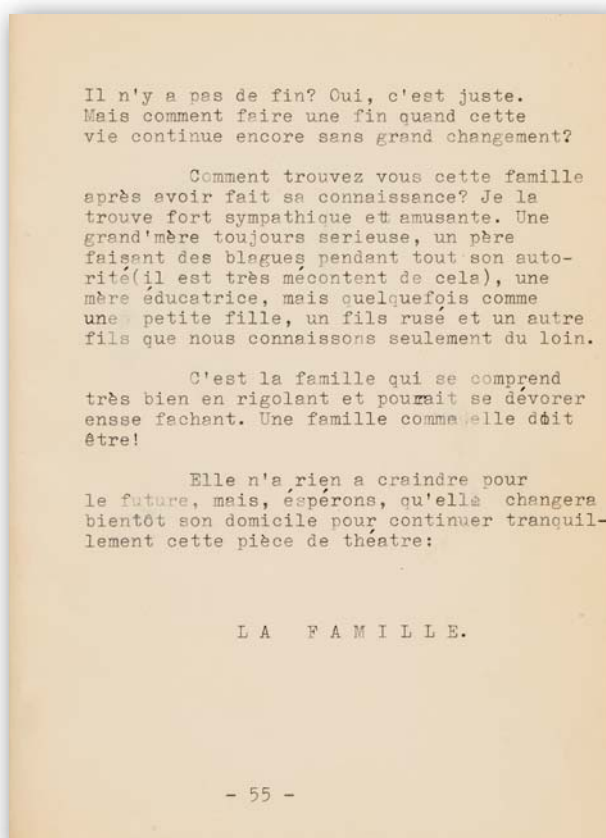
Sancta Familia končí odstavcem, který Martin napsal ve francouzštině. Proč právě ve francouzštině, můžeme jen spekulovat. Snad měl pocit, že v tomto jazyce může cestovat, být svobodný. Snad píše francouzsky, aby měl odstup od vlastních obav. Píše o budoucnosti.

Jak se vám líbí tato rodina poté, co jste měli možnost se s nimi seznámit? Mně se zdá moc sympatická a zábavná. Babička, která je pořád vážná, otec, který vtípkuje a ztrácí veškerou autoritu (což se mu opravdu nelíbí), matka výchovná, ale někdy jako malá holčička, jeden syn mazaný a druhý syn, kterého známe jen z dálky.

Když mají dobrou náladu, mají se moc rádi, a někdy se hádají tak, že by se roztrhli.
Rodina, jak má být.

Nemá se do budoucna čeho bát, ale doufejme, že brzy najde nový domov a bude pokračovat v klidu v této divadelní hře:

RODINA.

„Jiní hrají za nás.“

Rudolf Wels, podzim 1939

Rukopis knihy
U Bernatů

Dne 15. března 1939 vstoupilo německé vojsko do Prahy. Týden po začátku okupace, 22. března 1939, odeslalo americké velvyslanectví Welsovým oznámení, že jejich žádost o vízum je odložena na neurčito:

Generální konzulát si dovoluje Vás informovat, že Vy a Vaše rodina jste byli zaregistrováni pod československou kvótou dnem 30. října 1938. Podle platných zákonů o imigraci se předpokládá, že byste mohli přijít na řadu v průběhu příštího fiskálního roku, to znamená mezi 1. červencem 1939 a 30. červnem 1940. Tento odhad Vaší čekací lhůty není závazný.

Tím byli definitivně uvězněni v protektorátu. Tomášovi se podařilo utéct do Velké Británie přes Polsko. Začal studovat inženýrství na univerzitě ve Swansea v jižním Walesu. V roce 1942 popsal dramatické okolnosti svého útěku do studentského časopisu Dawn. Článek končí slovy:

Ještě stále jsme byli uprchlíci, ale uprchlíci ve svobodné zemi, a byli jsme rádi, že jsme uprchlíci.

Jeho strýc, Rudolfův bratr Otto, který byl letecký konstruktér, se dostal do Británie na konci srpna 1939, těsně před vypuknutím války.

V protektorátu už Rudolf nesměl pracovat jako architekt. Z depresí mu pomohl nápad manželky Idy. Rukopis Šimonových pamětí U Bernatů se totiž zachoval jako hromada těžko čitelných „hadříků“, jak ty listy Šimon sám nazýval. Ida Rudolfa přesvědčila, aby je přepsal a nechal svázat.

Uposlechl jsem a stálo to za to. Často jsem na celé hodiny zapomněl na čas a na dobu...

píše Rudolf v doslovu, datovaném 1. listopadu 1939. Martin navrhl obálku. Díky tomu se Šimonovy paměti zachovaly. Rudolf si také přivydělával tím, že připravoval kresby Prahy jako podklady pro grafické listy. V jednom dopise Ida píše, že „kreslí hodně a opravdu s elánem“.

Rudolfova kresba Prahy

O zlatém řetízku

K Vánocům roku 1939 napsali 14letý Martin s matkou pohádku O zlatém řetízku. Velký černý havran ukradne princeznu zlatý řetízek. Příběh odráží atmosféru doby. Má šťastný konec:

Převeliká radost panovala na hradě a v celé zemi, že se vrátila milovaná princezna a že byla celá ta hrůza jenom krátká, byť i velmi nebezpečná.

Během prvních dvou let okupace si Tomáš s rodinou ještě mohli psát. Dopisy se posílaly přes příbuzné a známé ve Spojených státech nebo Švýcarsku. Svědčí o snaze rodiny vést normální život v nenormálních podmínkách.

Rudolf: Je dnes tak krásné, klidné a slunečné horké nedělní odpoledne, jsme doma a všichni se zabýváme naším Tomáškem. Macek [Martin] ti píše na terase a blaženě se usmívá, to bude asi něco hezkého...

Nebude-li to horší než teď, přežijeme to všichni živi a zdraví, a jak začnem potom s chutí usilovnou do nového života!! Až pravda zvítězí! Ted musíme však především myslet na přítomnost.

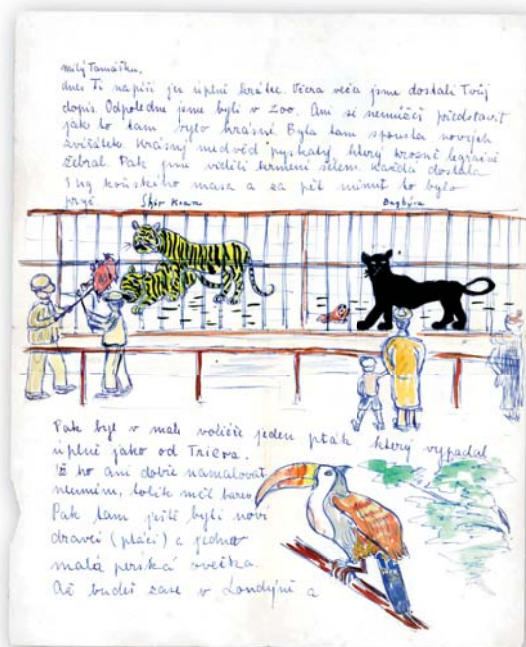
Martin: Milý Tomášku... Byl jsem teď tři dny nemocen, ale dnes mi už je zase úplně dobře. Ted jsem právě spravoval lehátka. Obvykle se však nudím... Tvůj dopis je moc pěkný, a já jsem si jej už dnes dvakrát přečetl. Matka mne honí, abych už běžel na poštu, a tak se měj moc dobře.

Líbá Tě Tvůj Macek.

Ida: My si nemůžeme naříkat. Je tu pořádek, ticho, nic nás nerozčiluje, žádné noviny, žádné rádio a chodíme jak v meziaktí v divadle při kuse, kterému nerozumíme. Tak trochu s hlavou zatočenou, hloupě a bez starostí, neboť jiní hrají za nás.

Pohádka O zlatém řetízku

Jeden z Martinových ilustrovaných dopisů

MRS. WAITSTILL HASTINGS SHARP
38 WASHINGTON STREET
WELLESLEY HILLS, MASSACHUSETTS

March 6, 1940

Mr. Thomas A. Wels
Merton Lodge
Stonehouse, Gloucester
England

Dear Thomas:

I have been very negligent in not answering your letter before this, but I have been waiting to hear from your parents about the telegram which you mentioned in your letter.

I would do anything I could to help your father, but I have no understanding of what their present need happens to be. I have been trying to get them a position but have not yet succeeded, though I think there will not be great difficulty on his arrival. However, the position could not help him to leave, since his turn was to come on the regular quota in April. Therefore, I do not understand what they need from me. If you can get word from them about their situation, and what they want me to do, I wish you would transfer it to me as soon as you are able. I would do anything in my power to help them, and your young brother.

Z Velké Británie Tomáš korespondoval s Američankou Marthou Sharp, která se spolu s manželem, unitářským pastorem Waitstillem Sharpem, snažila dostat Židy z okupované Evropy do Ameriky.

Dear Mr Wels, udělala bych cokoli, kdybych si myslela, že tím mohu pomoci vašemu otci, ale netuším, co přesně vaši rodiče potřebují. Snažím se jim zajistit práci tady v Americe, zatím bez úspěchu, ale myslím si, že to po jejich příjezdu bude jednodušší. To jim však nepomůže dostat se ven, jestli nebudou přijati v rámci kvóty na duben. Udělala bych opravdu cokoli, abych jim a vašemu mladšímu bratrovi pomohla, ale nevím co...

Thank you for telling me about your own work, wedding. We hope that you may be coming to America with them in April.

If you need a scholarship here for next year, will you please send me a curriculum vitae and picture, and I will try to arrange it for you.

Sincerely yours,

Martha Sharp

122/x

Dear Mr Sharp,

Thank you for your letter of March 8th. I had not answered it very soon, because I was waiting for my parents' reply. I had hesitated your kind letter and had not sent it to them. You cannot imagine how (worried) they were. We are sorry to say they write that Mrs Sharp cannot help at the time being, but they will wait for our letter, particularly, but the ~~fact~~ ^{fact} is, that we have friends

Náčrt Tomášovy odpovědi se také zachoval – napsaný na stejném listu jako původní dopis od paní Sharp. Hodně škrtá a přepisuje, je poznat, že se snaží dopis dobře zformulovat.

Dear Mrs Sharp, děkuji za dopis z 8. března. Neodpověděl jsem hned, protože jsem čekal na dopis od svých rodičů. Přeložil jsem celý váš milý dopis a poslal jim ho. Nedovedete si představit, jakou měli radost. „Je nám líto,“ píšou, „že paní Sharp nám zatím nemůže pomoci. Musíme trpělivě čekat, až budeme na radě. Ale představa, že máme přátele, kteří nám pomůžou po příjezdu do Spojených států, nám dává novou sílu a naději.“ ... Můj otec píše, že americký konzulát pracuje velmi pomalu a že budou muset čekat mnohem déle, než předpokládali. Doufejme, že to bude do konce roku.

Thank you for your letter of March 8th. I had not answered it very soon, because I was waiting for my parents' reply. I had hesitated your kind letter and had not sent it to them. You cannot imagine how (worried) they were. We are sorry to say they write that Mrs Sharp cannot help at the time being, but they will wait for our letter, particularly, but the ~~fact~~ ^{fact} is, that we have friends

I will help us after our arrival in the U.S.A. gives you new strength and new confidence. This letter dated on April 16th in an earlier letter my father says that the American Consulate is working very slowly and that they will have to wait very much longer than expected. Nevertheless let us hope, it will be reached before the end of this year. Besides these worries of the end of this year, we will send ~~separately~~ ^{separately} a letter to you about (are waiting) because I had to wait for the permission to work. After this permission had been granted to all German boys, I had found a job in a piano factory. This is a job which I found a like part and which I enjoyed very much. I am very happy to hear that you are coming to America.

„Jsme klidní a vyrovnaní.“

Ida Wels, listopad 1941

Již od poloviny 30. let se Welsovi přátelili s pražskou rodinou Štifterovou. Josef Štifter byl kazatel Jednoty československé, do které Welsovi vstoupili ještě před vypuknutím války. I během protektorátu byli vítanými hosty u Štifterů v jejich bytě nad modlitebnou v Římské ulici.

V roce 1941 se Welsovi museli v důsledku protizidovských opatření z bytu v Dobrovského ulici vystěhovat. Bydleli poté v jedné místnosti u židovského lékaře Emila Vogla v Mánesově ulici na Vinohradech ve velmi stísněných podmínkách. Po válce napsal Dr. Vogl Tomášovi do Británie:

Byli zdraví, nepamatuji se na nějaké onemocnění, bratr kreslil ve svém volném čase a měli jsme ho všichni rádi. Pamatuji se, že rád hrál na flétnu a hrál dobře.

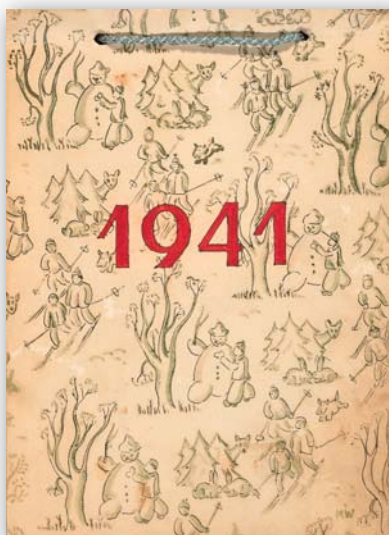
Rudolf, Ida a Martin byli zařazeni do transportu s písmenem V, který odjel 30. ledna 1942 z nádraží Bubny do terezínského ghetta. Byla jim přidělena čísla 837, 838 a 839. V transportu bylo 1000 osob. Než odjeli, zanechali krabici s nejdůležitějšími osobními věcmi u Štifterů. Ida napsala rodinnému příteli Petru Lotarovi do Švýcarska:

Nedělejte si starosti. Jsme klidní a vyrovnaní, a opravdu v dobré formě. Pokud možno vám napiše Josef nebo jeho žena, když od nás dostanou slovo. V upřímné lásce vás objímají vaši Welsovi.

Jsme silní ve víře. Pozdravujte všechny přátele – Myšlenky na vás nás drží zpřima. Zůstaňte zdraví. Toma a Joy tiskneme obzvláště k srdci. Přesně to samé, naši milí drazí přátelé, platí ode mě a Macka. Zůstaňte zdraví, tak jak i my v to doufáme.

Na snímku z oslavy 65. narozenin kazatele Josefa Štiftera v březnu 1941 vidíme obě rodiny (v čele stolu sedí manželé Štifterovi, u stolu vlevo vzadu Ida, u stolu vpravo vzadu Rudolf, druhý zleva sedí Martin). V pozadí visí kalendář, který maloval Martin. I ten se zachoval.

Kalendář, který maloval Martin k roku 1941

Terezín

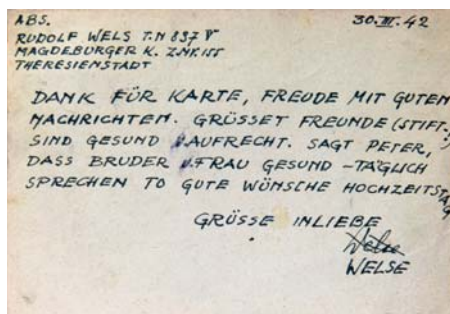
Z Terezína směli občas psát přátelům do Prahy. Jedním z nich byl Dr. Josef Poláček.

30. 3. 1942:

Díky za pohled. Těší nás vaše dobré zprávy. Pozdravujte přátele Štifterovy. Jsme zdraví, držíme se pevně. Sdělte všem, že Martin a manželka jsou zdraví. Mluvim s nimi denně. Tomovi vše nejlepší k prvnímu výročí svatby. Zdraví v lásce Welsovi.“

31. 3. 1942:

Milý Josefe, vřelý dík za každý balík, dostáváme je dobře a rychle. Víme, že na nás nebudete zapomínat, a velice si toho ceníme...
U nás nic nového.

Zachovala se ročenka Hamburských kasáren v Terezíně, kde žila Ida s Martinem. Zachycuje první rok fungování kasáren pro ženy a děti do 17. ledna 1943. Jejich chod zajišťovali sami vězni. Ida měla na starosti ubytování nově příchozích vězeňkyň. Ročenka je bohatě ilustrována. Kresby nejsou podepsány, ale je pravděpodobné, že některé jsou od Martina.

Jsme ubikační kancelář - Emma Goldscheider, Trude Steinhauer, Trude Klein a Ida Wels.

My home is my castle - 70 cm široký -

Už rok jsou tato stará kasárna, kdysi místo, kde se vojákovalo, plná ženského smíchu a dětského pláče. Dnem 18. ledna 1942 přichází první ženy do Hamburských kasáren. Mladé, pěkné, dříve rozmazlené ženy přichází s posledními věcmi, které vlastní. V náruči drží dítě. Každá má někde domov, 1, 2, 3 pokojový byt s koupelnou a komfortem - tady má slámou posypaný prostor, často bez topení, studený a strohý jako lednové ráno. Nepomůže žádné vzdychání, žádná stížnost, 20 se musí vejít do jedné místnosti...

Postupně si na to zvykají a nakonec slyšíme večer po nezvyklé těžké práci smích a někdy i zpěv...

... První transporty odjíždějí do Polska a zanechávají obrovské díry v našem kasárenském životě.

Staronové přítelkyně odjíždí do Polska - kvůli společnému trápení přátelíme se rychle. Díry se zaplňují nově příchozími...

... Tak vzniká městečko

V jednom velkém domě.

Židovská žena si zaslouží plnou pochvalu.

Kdysi rozmazlená, ale dnes plná trpělivosti a energie, síly a odvahy, plná kultury a humoru, snáší svůj osud statečně.

16. Dec. 1943
 Lieber Josef, unsere kleine Karte vom Lager
 hofft, Sie hat Euch schon erreicht. Wir
 sind ganz herzlich dankbar dafür, dass
 Sie es eilen dafür, dass wir unsere Freunde
 oft an uns denkt. Frau + Maria werden
 Euch besonders unterstützen. Es kommt
 alles schnell + gut aus. Von Liba hatten
 wir 4, und die + Jon je 1. Bitte immer noch
 + wir hoffen. Es ist alles will kommen. Es ist
 beschieden. Wir sind gesund. In Liebe
 müssen wir Euch Heilwünsche senden
 das Beste
 Eure Ida

15. Dec. 1943
 Liebe Freunde, Mann, John und ich
 arbeiten jetzt hier. Wir vermissen sehr
 von Euch und unseren anderen Freun-
 den. Nachrichten, grüßt sie alle herzlich
 und sie sollen wie bisher nicht an uns
 vergessen und uns oft schreiben. Grüßt
 besonders Kwaak und Jidls.
 Auf baldigste Nachricht freuen
 wir uns. In aller Freundschaft
 Eure Ida Wels

Osvětim

Transportem č. 2766 s datem 6. září 1943 byla celá rodina Welsových odvezena do tábora v Osvětimi, kde byli umístěni v tzv. rodinném táboře. V transportu bylo 2451 osob a pouhých 11 z nich se dožilo konce války. Na rozdíl od jiných částí tábora Osvětim se z tzv. rodinného tábora občas směly posílat velmi krátké vzkazy přátelům.

15. 10. 1943:

Milí přátelé, můj manžel, syn a já pracujeme tady. Moc nám chybí zprávy od vás a od jiných přátel. Pozdravujte je srdečně, a jako dosud, ať na nás nezapomenou a často píšou.... Těším se na brzkou odpověď... Ve starém přátelství, vaše Ida Wels.

16. 12. 1943:

Postarejte se o to, aby naši přátelé často na nás mysleli. Jsme zdraví. Přejí vám vše nejlepší k Vánocům a k Novému roku. Vaše Ida.

Z dopisu Dr. Poláčka Tomášovi do Anglie z roku 1966 se dozvídáme, jak se dopisnice z Osvětimi zachovaly.

Někdy v roce 1942 jsem se dozvěděl, že vaši rodiče byli v jednom z transportů do Terezína. Dostal jsem od nich pár stručných psaní a snažil jsem se jim pomoci, jak jsem jen mohl...

Našemu starému příteli, Heinzi Taussigovi z Karlových Varů, se podařilo zjistit vaši adresu v Anglii. Posílám vám korespondenci z koncentračních táborů. Zřejmě jde o poslední stopu vašich rodičů.

V noci z 8. na 9. března 1944 bylo v plynových komorách v Březince zavražděno 3792 osob z rodinného tábora, přesně šest měsíců po jejich příchodu. Jednalo se o největší hromadnou vraždu československých občanů v době druhé světové války. Mezi oběťmi byli Ida, Martin a Rudolf Welsovi.

„Rodina, jak má být“

Martin a Tomáš Welsovi, 1938

Joy a Tomáš

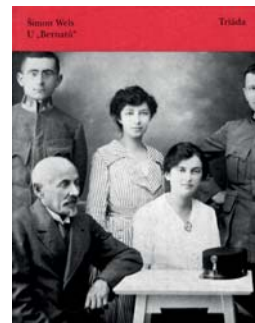
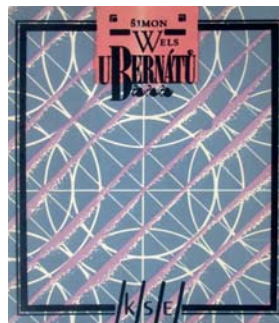
Tomáš se v Anglii seznámil s Angličankou Joy a v roce 1941 měli svatbu. O rok později přerušil studium ve Walesu a vstoupil do služby v britském Královském letectvu u pobřežního velitelství. Zůstal naživu.

Při první příležitosti se po válce vrátil do Prahy. Zjistil, že nikdo z jeho rodiny nepřežil. Zastavil se u Josefa Štiftera v Římské ulici. Ten mu předal krabici s rodinnými věcmi a Tomáš ji vzal s sebou zpátky do Anglie. Byt Štifterů dostal přímý zásah při americkém náletu na Prahu 14. února 1945, ale krabice s věcmi Welsových zůstala nepoškozena.

V Československu Tomáš už nikoho neměl. V Anglii se odstříhl od své minulosti. Jeho děti se o svých kořenech od něj nic nedozvěděly. O jeho původu svědčil jen náznak cizího přízvuku, když mluvil anglicky. „Věděli jsme instinktivně, že v něm zůstala velká bolest,“ vzpomíná jeho syn Colin. Ale rodinný archiv pečlivě uchovával.

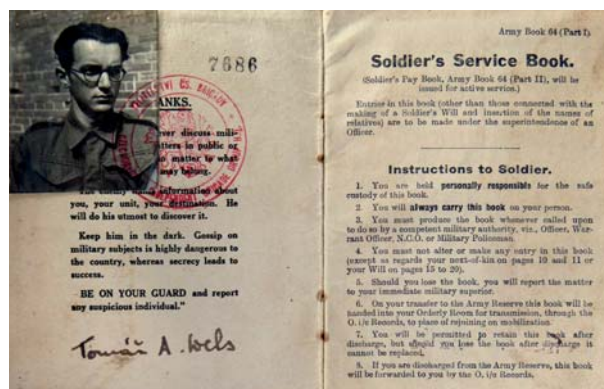
Když Colin otcovu krabici v roce 1984 otevřel, vůbec netušil, co v ní je. Neuměl česky ani německy, ale shodou okolností měl přítele, překladatele Geralda Turnera, jehož manželka Alice byla Češka.

Když Gerald s Alicí uviděli rukopis U Bernatů, hned poznali, že se jedná o mimořádné svědectví. Společně knihu přeložili do angličtiny. Vůbec poprvé tak mohly Tomášovy děti číst o svých českých předcích. V roce 1986 přijela Alice do Prahy a předala kopii rukopisu básníku Zbyňku Hejdovi. Ten ho vydal v samizdatu v roce 1987. Kniha se tajně rychle šířila. Po 40 letech to byla první zpráva o rodině Welsových v Československu.

Kniha U Bernatů vyšla po roce 1989 ještě několikrát.
U Bernatů, samizdat 1987 (vlevo) a vydání 2011, Triáda (vpravo)

Tomášova dcera Tania zemřela v roce 1991, ale když se hranice po pádu komunismu otevřely, začali jeho dva synové Colin a Ivan jezdit do Čech. Sprátelili se s Lydií Procházkovou, dcerou Josefa Štiftera, a s jejími dcerami Martou Holekovou a Lydií Trnkovou. Welsové rodině se vrátila část paměti, vymazaná válkou, holocaustem, studenou válkou a jazykovou bariérou.

Tomášův služební průkaz příslušníka britských ozbrojených sil
s razítkem velitelství Československé brigády

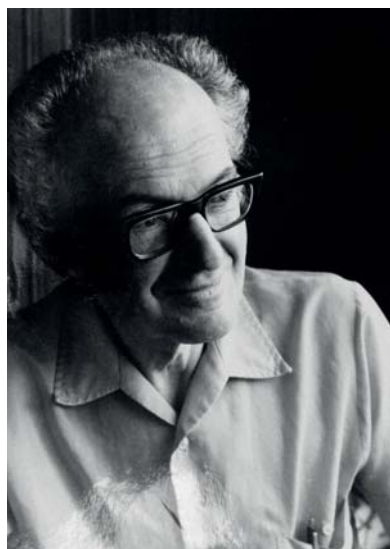
Rodiny mají svůj rodokmen, ale to je jen seznam jmen. Málókrterá rodina má takovou kroniku jako U Bernatů. Byl jsem odříznutý od své rodiny, od naší minulosti. Najednou se vše vrátilo. A ještě máme všechny dopisy, Martinovy kresby a krásnou knížku Sancta Familia.

Strohý fakt, že lidé zemřeli, se proměnil ve fakt zcela lidský. Už jsem si dokázal představit, jak žili. A nejde o krále a královny a důležité vládcy. Šimon psal o obyčejných chudých lidech, oživil je tak, že se člověk s nimi může identifikovat. Jsem hrdý na svého pradědečka, že napsal U Bernatů, i na svého dědečka Rudolfa za to, že vše pořádně opsal. Cítím, že jde o něco opravdu výjimečného.

Colin Wels, Oxford, 2018

Tomáš v uniformě Royal Air Force se synem Ivanem

Tomáš Wels

Vydalo Post Bellum jako katalog k výstavě
„Není noci tak tmavé“
ve Winternitzově vile v Praze 13. 9. – 29. 11. 2020

Autor a kurátor výstavy a katalogu — David Vaughan
Design — Markéta Hanzalová, studio Colmo, v. o. s.

Výstavu pořádá — Post Bellum, o. p. s.
Editorka — Markéta Bernatt-Reszczyńska
Zahraniční spolupráce — Marie Janoušková
Produkce — Jakub Pánek
Tisk — Virgo Advertising, s. r. o., Calamarus, s. r. o., Signpek, s. r. o.

Poděkování — Colin a Tilly Welsovi, Katrin Bock,
Tom Schrecker, Simon Rawlence, Marta a Pavel Holekovi,
Gerald Turner, Michael Rund, Alena Zemančíková, Julius Müller,
Tomáš Kraus, Anna Bischof, Barbara Day, Lenka Kerdová,
Petra Vladařová, Zdeněk Lukeš, Zuzana Schwarzová, Bettina Kaibach,
Sabine Diemer, Pavel a Kateřina Štinglovi, Alena Bártová,
Státní fond kultury ČR, Nadační fond obětem holocaustu,
Ministerstvo kultury České republiky, Státní fond kultury ČR,
Nadační fond obětem holocaustu, Ministerstvo kultury České republiky

Výstavu pořádá

Partneři výstavy

